

УДК 336.1:352

JEL Classification: H23, H24, H71, H72

DOI: 10.15587/2312-8372.2019.164069

ДОСЛІДЖЕННЯ РЕЗЕРВІВ ЗМІЦНЕННЯ ДОХІДНОЇ БАЗИ БЮДЖЕТІВ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Квасниця О. В., Русін В. М.

1. Вступ

В умовах розбудови демократичного суспільства в Україні важлива роль у забезпеченні населення суспільними послугами відводиться місцевому самоврядуванню. Однією із ключових умов належного виконання органами місцевого самоврядування таких функцій є наявність у їх розпорядженні достатнього рівня фінансових ресурсів, які акумулюються у бюджеті. Від того, наскільки дохідна база бюджетів територіальних громад буде відповідати потребам залежить успіх соціально-економічного розвитку не тільки громади, а й регіону та держави загалом.

Впродовж багатьох років незалежності України бюджетна система характеризувалася централізацією фінансових ресурсів, нерівномірністю їх розподілу по території держави, фінансовою неспроможністю місцевих бюджетів, значною диференціацією обсягів витрат бюджетних ресурсів на забезпечення населення суспільними послугами на локальному рівні. Для усунення даних недоліків, у кінці 2014 р., керівництвом держави розпочато реформу децентралізації в Україні, в основу якої закладено концептуально нові підходи побудови системи функціонування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Головним досягненням реформи стало добровільне об'єднання територіальних громад, надання їм повноважень щодо самостійного вирішення питань місцевого значення, а також можливостей щодо формування власної ресурсної бази для забезпечення реалізації цих повноважень.

Реалізація даної реформи на практиці демонструє окремі труднощі та проблеми, які пов'язані, як з самим об'єднанням територіальних громад, так і з повноцінним використанням уже об'єднаними громадами усіх можливостей щодо формування та зміцнення їх дохідної бази. Саме тому, дослідження шляхів зміцнення дохідної бази бюджетів об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації є актуальною проблемою та потребує подальшого вирішення.

2. Об'єкт дослідження та його технологічний аудит

Об'єктом дослідження є теоретичні та практичні аспекти формування дохідної бази бюджетів об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації. Реформа децентралізації владних повноважень та фінансових ресурсів держави на користь місцевого самоврядування демонструє позитивну динаміку та принесла помітні результати. На кінець 2018 р. створено понад 850 об'єднаних територіальних громад, площа яких становить майже 40 % загальної площі України та в яких проживає 25 % населення від загальної чисельності населення України. Завдяки цьому, від початку реформи, щорічно зростає частка доходів місцевих бюджетів у зведеному бюджеті, частка

місцевих податків і зборів у власних доходах місцевих бюджетів [1].

Попри значні досягнення, при формуванні дохідної бази бюджетів об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації виникають окремі труднощі та проблеми, які пов'язані із:

- створенням частини об'єднаних громад без урахування вимог методики щодо їх спроможності;
- відсутністю належного кадрового забезпечення органів місцевого самоврядування;
- володінням і використанням майна громади;
- співпрацею органів місцевого самоврядування з іншими органами виконавчої влади в Україні;
- неготовністю до самостійної реалізації своїх повноважень місцевою владою.

Не в усіх об'єднаних територіальних громад органи місцевого самоврядування демонструють зацікавленість у збільшенні надходжень до їх бюджетів, пошуку можливих резервів їх збільшення, підвищенню ефективності системи адміністрування податків і зборів, що надходять до їх бюджетів.

Реформу децентралізації, що дозволяє органам місцевого самоврядування формувати власну дохідну базу бюджетів для реалізації розширеного переліку повноважень, можна вважати однією із найбільш успішних реформ за час української незалежності. Проте, ця реформа на сьогоднішній день ще не завершена, що в свою чергу, розширює поле діяльності для подальших досліджень із можливістю імплементації зарубіжного досвіду в українській практиці.

3. Мета та задачі дослідження

Метою дослідження є визначення резервів збільшення дохідної бази бюджетів об'єднаних територіальних громад.

Для досягнення поставленої мети дослідження визначено такі наукові завдання:

1. Дослідити теоретичні та практичні аспекти формування дохідної бази бюджетів об'єднаних територіальних громад.
2. Виявити наявні проблеми формування дохідної бази бюджетів об'єднаних територіальних громад.
3. Науково обґрунтувати пропозиції щодо шляхів зміцнення дохідної бази бюджетів об'єднаних територіальних громад.

4. Дослідження існуючих рішень проблеми

Проблемам формування фінансово спроможних, незалежних територіальних громад присвячено значну кількість наукових праць. У зарубіжних країнах (зокрема й європейських) у другій половині ХХ століття досить активно здійснювалися реформи, орієнтовані на збільшення дохідної бази місцевих бюджетів і розширення бюджетних повноважень місцевого самоврядування. У економічній літературі ці реформи висвітлені в основному у площині фіскальної децентралізації [2, 3].

У роботі [4] автор акцентує, що більшість науковців зосереджується на оцінці досвіду децентралізації у всьому світі та пошуку відповідності між теорією та практикою. В той же час набагато менше уваги приділяється стратегіям реалізації. Автор пропонує рекомендації щодо впровадження – дванадцять «правил», які можуть стати основою стратегії децентралізації.

Шосте «правило» стосується формування дохідної бази місцевих бюджетів, в якому автор визначає перелік податків, які можуть та які не можуть використовувати органи місцевої влади. Однак автор оминає увагою повноваження органів місцевого самоврядування щодо справляння цих податків та контролю за цим процесом.

Автор роботи [5] наголошує, що органи місцевого самоврядування повинні мати право самостійно визначати обсяг і структуру видатків і доходів, які по своїй суті повинні відповідати місцевому рівню влади. Автор, наводячи приклад Німеччини відзначає, що видатки муніципалітетів де-факто орієнтуються на наявний обсяг ресурсів. Органи місцевого самоврядування обмежені у питаннях податкової політики та залежні не тільки від центрального уряду, але й від федеративного. Погоджуємось із твердженням, що формування фінансових ресурсів навіть за рахунок самостійного встановлення незначних ставок місцевих податків і зборів завжди буде кращим від любого виду трансферту. Проте, вважаємо неприйнятним описаний досвід щодо обмеженості повноважень місцевих органів влади в контексті збільшення дохідної бази їх бюджетів.

Акцентуючи увагу на наявності значної кількості літератури щодо розподілу доходів між різними рівнями, автор роботи [6], значну увагу в дослідженні приділяє впливу на субнаціональні (місцеві) фінанси трансфертів, наявність яких обумовлена вертикальною незбалансованістю доходами місцевих бюджетів. Вважаємо, що основна увага повинна бути сконцентрована на можливостях формування дохідної бази місцевих бюджетів за допомогою податків і зборів, а не трансфертів.

Одними з перших в Україні інтерес до питань фінансової незалежності та самостійності органів місцевого самоврядування проявили автори робіт [7, 8]. Автор роботи [9] стверджує, що власні доходи місцевих бюджетів – це доходи, які формуються внаслідок дій і рішень, прийнятих органами місцевого самоврядування, наводячи вимоги, яким одночасно вони повинні відповідати [10]. Підтримуємо погляди автора та вважаємо за доцільне розвивати їх.

У дослідженні [11] автори наводять певні обмеження, розроблені для того, щоб допомогти міжнародним партнерам з розвитку врахувати актуальність питань політичної економії для їх програмної підтримки децентралізації та реформи місцевого самоврядування. Намір їхнього дослідження полягає в тому, щоб краще зрозуміти, як політична та інституційна динаміка впливають або можуть вплинути на можливості реалізації реформ у сфері децентралізації, спрямованих на досягнення цілей надання послуг, управління та зменшення бідності. У даному дослідженні увага в основному зосереджується на повноваженнях та впливі різних органів влади, натомість ролі самих джерел формування фінансових ресурсів громад приділено недостатньо уваги.

Таким чином, результати аналізу літературних джерел дозволяють зробити висновок про те, що в Україні реформа децентралізації проводиться значно пізніше, ніж у більшості зарубіжних країн та ще не завершена. Територіальні громади, що об'єдналися тільки освоюють ази формування їх фінансової бази. Основна увага у дослідженнях науковців спрямована на визначення придатності складу дохідних джерел та повноваженням органів місцевого самоврядування щодо їх мобілізації. Тому пошук резервів зміцнення дохідної бази бюджетів об'єднаних територіальних громад є досить перспективним в контексті соціально-

економічного розвитку територій, що потребує подальших наукових досліджень.

5. Методи досліджень

Під час виконання дослідження застосовано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження у їх взаємозв'язку й взаємодії:

– пошуково-бібліографічний – для пошуку та систематизації друкованих джерел із питань дослідження;

– методи аналізу й синтезу, вибіркового дослідження – для аналізу теорії і практики формування дохідної бази бюджетів об'єднаних територіальних громад;

– абстрактно-логічний – для узагальнення проблемних аспектів формування дохідної бази бюджетів об'єднаних територіальних громад та обґрунтування шляхів їх зростання.

6. Результати досліджень

Дохідна база місцевих бюджетів повинна досягти такого обсягу, який міг би забезпечити можливості реалізації повноважень територіальних органів влади щодо забезпечення населення належним рівнем суспільних послуг та соціально-економічного розвитку території. Головним досягненням реформи децентралізації в Україні стало те, що об'єднанні територіальні громади отримали можливість акумулювати значно більші обсяги фінансових ресурсів у своїх бюджетах. Цього досягнуто завдяки перерозподілу загальнодержавних податків та запровадженню нових місцевих податків і зборів. Темп зростанням надходжень до бюджетів об'єднаних територіальних громад випереджає аналогічний показник по інших рівнях місцевих бюджетів. Завдяки цьому зростає частка місцевих бюджетів в зведеному бюджеті, а саме: з 45,6 % у 2015 р. до 51,2 % у 2017 р. За прогнозами, у 2018 р. цей показник досягне 51,5 %. Також зростає частка власних доходів (загальний фонд) місцевих бюджетів України у обсязі ВВП, з 5,1 % у 2015 р. до 6,5 % у 2017 р. Прогнозується, що за результатами 2018 р. цей показник досягне 7,1 % (рис. 1).

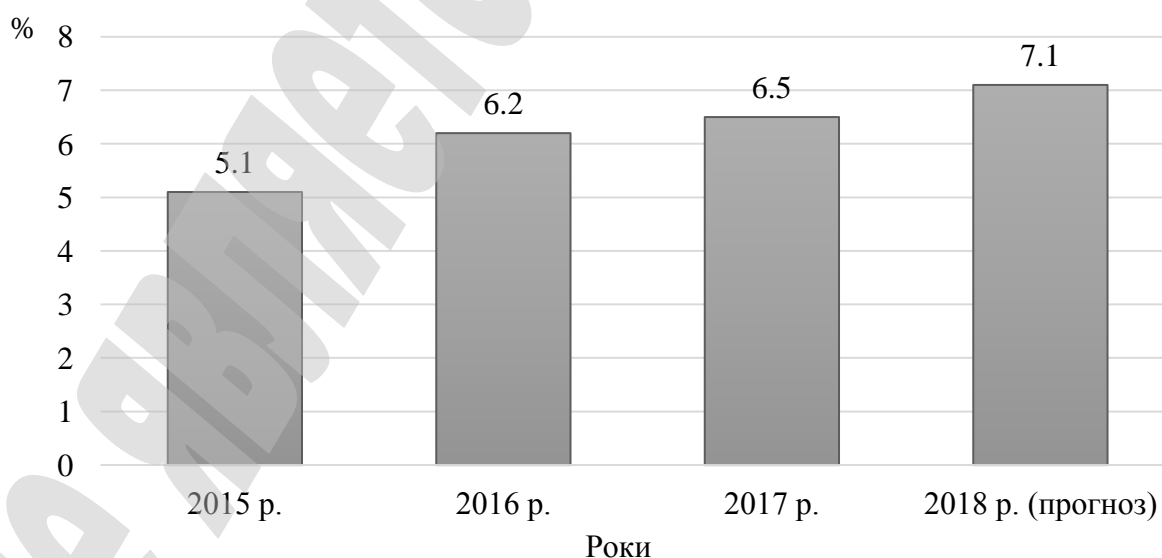

Рис. 1. Частка власних доходів (загальний фонд) місцевих бюджетів України у ВВП за 2015–2018 рр., % (розроблено на основі даних [1])

У структурі надходжень бюджетів об'єднаних громад значна роль відводиться саме власним доходам місцевих бюджетів, серед яких найбільше надходжень забезпечує податок на доходи фізичних осіб (рис. 2). Крім цього, власні доходи бюджетів об'єднаних територіальних громад формуються за рахунок надходжень акцизного податку, плати за землю, єдиного податку, податку на нерухоме майно.

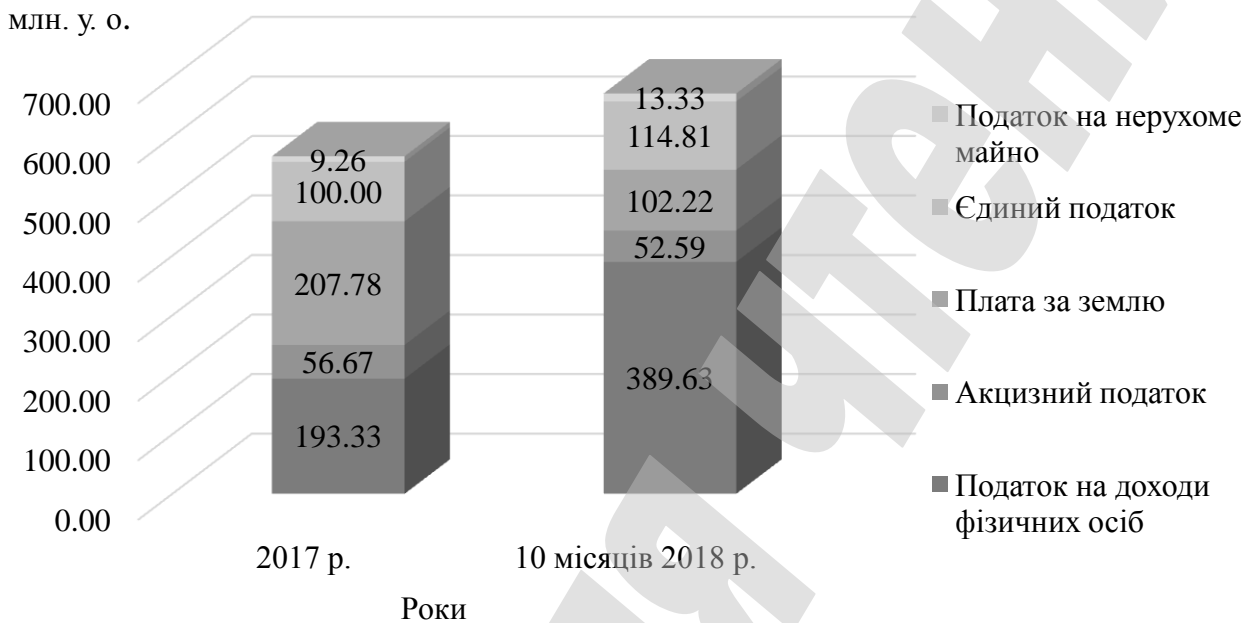

Рис. 2. Власні доходи бюджетів об'єднаних територіальних громад за 2017–2018 рр., млн. у. о. (розроблено на основі даних [1])

Незважаючи на те, що територіальні громади після об'єднання отримали значно ширший перелік податків і зборів, які зараховуються до їхніх бюджетів, частина громад відчуває нестачу фінансових ресурсів. Перш за все це стосується тих громад, які створені без урахування вимог методики щодо їх спроможності. В результаті утворились малочисельні громади за кількістю населення та за площею території, отримавши при цьому низький ресурсний потенціал. Проте є й невеликі громади, на територіях яких розміщені та функціонують суб'єкти підприємництва зі значною фіскальною спроможністю, що дає їм можливість отримати суттєві надходження до їх бюджету від сплати податків і зборів.

В окремих громадах, через недостатність професійного кадрового забезпечення органів місцевого самоврядування, неефективно використовують потенціал наявних фінансових ресурсів. Такі громади не в змозі освоїти отримані кошти від держави у вигляді субвенцій на розвиток громад, якісно підготувати інвестиційні проекти для отримання коштів з державного фонду регіонального розвитку, залучити міжнародні грантові кошти [12].

Сьогоднішній стан демократичного розвитку України із врахування позитивних результатів децентралізації та наявних невирішених проблем вимагає зусиль органів місцевого самоврядування щодо зміцнення дохідної бази бюджетів їхніх територіальних громад. В умовах незавершеності розпочатої реформи існують резерви збільшення надходжень, зокрема в контексті підвищення ефективності системи адміністрування податків і зборів.

У структурі доходів бюджетів об'єднаних територіальних громад лівова частка припадає на податок на доходи фізичних осіб – в межах 50–80 %. Він є і лідером по темпах щорічного приросту. Збільшення обсягів надходжень від податку на доходи фізичних осіб зумовлено певною мірою легалізацією виплат заробітної плати, позитивними тенденціями підвищення мінімальних соціальних гарантій та зростанням впродовж 2016–2018 рр. розмірів мінімальної заробітної плати. Незважаючи на значну фіскальну роль цього платежу у формуванні дохідної частини бюджетів громад, система адміністрування цього податку характеризується можливістю нарощення надходжень від сплати цього податку.

Незважаючи на ряд заходів з боку держави щодо легалізації заробітних плат, зокрема й щодо застосування вагомих штрафних санкцій, все ще має місце певний рівень тінізації доходів найманих працівників. Перевіркою дотримання норм трудового законодавства у формі проведення інспекційних відвідувань та невідвідуваних інспектувань можуть займатися інспектори праці Державної служби зайнятості, а також інспектори праці виконавчих органів рад об'єднаних територіальних громад. Проте, лише незначна частина об'єднаних територіальних громад має у штаті таких інспекторів праці. В більшості громадах не готові до понесення витрат із бюджету на утримання в штаті виконавчого органу громади таких працівників. Однак, наявність таких працівників у громадах може забезпечити не тільки наглядові функції, а й забезпечить можливість проводити інформаційно-роз'яснювальну роботу стосовно дотримання норм законодавства про працю серед роботодавців, які працюють на території громади.

Надходження податку на доходи фізичних осіб враховується при визначенні обсягів базової чи реверсної дотації. В практичній діяльності мали місце випадки, коли керівництво громади вважало, що із їхніх бюджетів вилучаються завищені обсяги реверсної дотації через те, що при розрахунку даних трансфертів використовують статистичні дані із Державної служби статистики України. Кількість зареєстрованих мешканців громади не відповідала даним статистичних органів. Це той випадок, коли кошти у бюджет громади надійшли, однак їх частину передали до державного бюджету, втративши при цьому наявні фінансові ресурси від сплати податку на доходи фізичних осіб.

В контексті збільшення надходжень до бюджетів територіальних громад від сплати податку на доходи фізичних осіб не достатньо лише заходів щодо легалізації заробітних плат, які можуть бути реалізовані як через контрольно-адміністративні заходи, так і через інформаційно-роз'яснювальні. Щоб збільшити надходження від даного виду платежу на перспективу, варто провести комплексну роботу місцевим органам влади щодо залучення інвестицій в громаду, стимулювання розвитку підприємництва. Зусилля повинні бути спрямовані на створення нових робочих місць у громаді.

Статистичні дані демонструють розширення дохідної бази місцевих бюджетів за рахунок місцевих податків і зборів. Частка місцевих податків і зборів у власних доходах місцевих бюджетів сягає 30 %. Такі надходження забезпечуються за рахунок надходжень податку на майно, єдиного податку, збору за місця для паркування транспортних засобів, туристичного збору. Саме у цій групі надходжень до бюджету громади є значний потенціал збільшення

надходжень. Ставки податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, які встановлюються органами місцевого самоврядування, навіть в межах сусідніх громад, дуже різняться. У багатьох громадах, що до фізичних осіб, які є власниками житлової та нежитлової нерухомості застосовується символічна ставка податку на нерухоме майно, та надаються пільги широкому колу населення громади. Застосування необґрунтовано низької ставки податку не виправдовує зусиль та видатків на адміністрування даного податку. У даному випадку, можливості збільшення надходжень від сплати податку на нерухоме майно лежать у площині зусиль місцевої влади у громаді.

Ще одним проблемним моментом справляння податку на нерухоме майно є процес його адміністрування. Це пов'язано із відсутністю повноцінних баз даних з інформацією про об'єкти оподаткування. Інформація про зареєстровані права та їх обтяження на сьогодні є відкритою та загальнодоступною, у тому числі й для посадових осіб місцевого самоврядування. Однак, можливості програмного продукту, який використовують у своїй діяльності органи державної реєстрації прав на нерухоме майно не забезпечують можливості формування інформації про повний перелік об'єктів нерухомості за конкретною адміністративно-територіальною одиницею. Тому, через відсутність технічних можливостей формування бази даних про об'єкти оподаткування мінімізуються зусилля щодо механізмів протидії ухиленню від сплати податку на нерухомість. В контексті цього, необхідно посилити співпрацю виконавчих органів громад з територіальними органами державної влади щодо обміну інформацією, пов'язаною з обліком платників податків та здійснення контролю за сплатою податків та обов'язкових платежів.

У наукових колах точаться дискусії щодо доцільності використання як бази оподаткування податком на нерухоме майно площі чи оціночної вартості нерухомості. Однак, тут коло повноважень місцевого самоврядування обмежується. Такі рішення приймаються шляхом прийняття відповідних законів на рівні держави. Варто зауважити, що у зарубіжному досвіді переважно застосовується як база для обчислення податку на нерухоме майно саме оціночна вартість [13].

Резервом для зростання доходів бюджетів об'єднаних територіальних громад можна вважати надходження від сплати акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлі підакцизних товарів. Щодо надходження акцизного податку з підакцизних товарів (продукції) в частині пального, то обіг реалізованого пального достатньо контролюється органами центральної виконавчої влади. Однак, в частині надходжень від сплати акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлі підакцизних товарів є значний потенціал щодо їх збільшення. У низці аналогічних бюджетів об'єднаних територіальних громад дані щодо надходжень кардинально відрізняються. Це є свідченням того, що в окремих громадах імовірно продаж значної частини підакцизних товарів суб'єктами господарювання роздрібною торгівлі здійснюється без оформлення фіскальних чеків. Це дозволяє їм занижувати належний до сплати до бюджету громади акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлі підакцизних товарів. В громадах споживається значно більше підакцизних товарів, ніж офіційно реалізовується суб'єктами господарювання роздрібною

торгівлі. Це підтверджують статистичні дослідження всесвітньої організації охорони здоров'я щодо споживання алкоголю та тютюнових виробів на душу населення віком від 15 років [14, 15].

Отже, резерв збільшення надходжень від сплати акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлю підакцизних товарів є значний. Для цього органам місцевої влади необхідно докласти зусиль щодо проведення профілактично-роз'яснювальної роботи серед суб'єктів господарювання, що здійснюють роздрібну торгівлю на території громади. Населення громади повинно усвідомити, що вимагаючи чек у магазині при купівлі алкогольних та тютюнових виробів, вони забезпечать надходження до бюджету громади акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлю підакцизних товарів. Мешканці повинні розуміти, що якщо у бюджеті громади буде більше надходжень, то відповідно більше суспільних послуг вони зможуть отримати, або ці кошти, для прикладу, можуть бути спрямовані на розвиток інфраструктури громади. Тому серед населення громади також необхідно провести інформаційно-роз'яснювальні роботи.

Потенціал збільшення надходжень до бюджетів громад є у розширенні повноважень місцевих органів у питаннях формування неподаткових доходів. Це стосується майна, яке є власністю громади. Досить часто трапляються випадки, коли у самій громаді не володіють достовірною інформацією про майно, яке їм належить. У частині громад відсутні чіткі механізми передачі майна в оренду та розрахунку орендної плати. Досить часто майно, яке здається в оренду, значно недооцінюється. Ці проблемні моменти негативно впливають на отримання доходів від використання майна громади. Доклавши зусиль щодо повної інвентаризації майна громади та забезпечивши прозорі правила передачі його в оренду, можна отримати більше надходжень до бюджету громади.

Ще одним резервом збільшення надходжень до бюджетів об'єднаних територіальних громад є розширення переліку адміністративних послуг, що надаються на території громади. Усвідомлюючи даний резерв у багатьох громадах відкрили Центри надання адміністративних послуг. Як наслідок, населення громади отримало можливість на місці отримати ряд послуг (для прикладу, оформлення документів на отримання паспорта), а бюджет натомість додатково отримав надходження фінансових ресурсів.

7. SWOT-аналіз результатів дослідження

Strengths. Сильні сторони дослідження полягають у тому, що запропоновані заходи щодо зміцнення дохідної бази бюджетів об'єднаних територіальних громад можуть бути впроваджені у більшості громад по всій території України, що дозволить підвищити їх фінансову забезпеченість. В порівнянні з аналогами, запропоноване дослідження не вимагає внесення змін до Законів України, а дозволяє залучити більше фінансових ресурсів до бюджету громади саме через активізацію діяльності самих органів місцевого самоврядування в контексті прийняття ефективних управлінських рішень. Сильною стороною також є те, що органи місцевого самоврядування за наявності більшого обсягу фінансових ресурсів у своєму розпорядженні зможуть забезпечити населення громади більш якісними суспільними послугами.

Weaknesses. Слабкою стороною дослідження є небажання чи неможливість самостійно органам місцевого самоврядування реалізувати запропоновані напрями для практичної реалізації. При впровадженні окремих пропозицій органам місцевого

самоврядування доведеться понести додаткові витрати, зокрема при відкритті Центрів надання адміністративних послуг чи при впровадженні посади інспектора з праці. Підвищення фіскальної ролі місцевих податків і зборів у громаді може досить негативно сприйнятись населенням громади. Крім цього, підвищення тиску на суб'єктів господарювання, які здійснюють свою діяльність на території громади, може призвести до припинення їх діяльності, в результаті чого бюджет громади недоотримає надходжень.

Opportunities. Слід зазначити, що є можливість для подальших досліджень у пошуку нових напрямів практичної реалізації запропонованих заходів. Оскільки ставки місцевих податків і зборів та пільги щодо їх сплати є ефективним механізмом формування фінансових ресурсів територіальних громад, то оптимальне їх застосування вимагає окремих наукових досліджень. За умови збільшення фінансової забезпеченості територіальних громад виникає потреба в подальших наукових досліджень у контексті пошуку шляхів ефективного використання фінансових ресурсів. Дані дослідження можуть бути цікаві для тих громад, які ще в процесі децентралізації не об'єдналися.

Threats. Загрозами для результатів проведених досліджень є те, що навіть реалізація усіх заходів на практиці може не забезпечити достатній рівень фінансової забезпеченості територіальної громади. Як наслідок, населення громади не отримає очікуваного рівня публічних послуг. Ситуація ускладнена тим, що реалізація окремих пропозицій вимагає посилення тиску на платників податків і зборів, що може призвести до протилежного від очікуваного ефекту – зменшення надходжень фінансових ресурсів до бюджетів.

8. Висновки

1. Визначено, яка кількість громад добровільно об'єдналася в контексті реформи децентралізації, з'ясовано яку площу території та чисельності населення України охопив цей процес. Проведено аналіз стану формування дохідної частини бюджетів об'єднаних територіальних громад за 2017–2018 рр. З'ясовано, за рахунок яких видів власних надходжень формується дохідна база бюджетів об'єднаних територіальних громад. Визначено, яка частка ВВП перерозподіляється через власні доходи (загальний фонд) місцевих бюджетів. Проведений аналіз дав підстави констатувати, що об'єднанні територіальні громади отримали значно більші обсяги фінансових ресурсів у своє розпорядження аніж ті, які добровільно не об'єднуються.

2. Визначено наявні проблеми формування дохідної бази бюджетів об'єднаних територіальних громад. Існуючі проблеми спричинені:

- утворенням малочисельних громад;
- недостатністю професійного кадрового забезпечення в органах місцевого самоврядування;
- неналежною організацією співпраці виконавчих органів об'єднаних громад із населенням, суб'єктами господарювання та органами центральної виконавчої влади.

3. З'ясовано, що у об'єднаних територіальних громадах є ще значний потенціал збільшення дохідної бази їх бюджетів. Запропоновано:

- ряд заходів щодо детінізації доходів найманих працівників та розвитку підприємництва на території громади для збільшення надходжень до бюджету від сплати податку на доходи фізичних осіб;
- заходи для вдосконалення системи адміністрування місцевих податків і зборів, зокрема щодо встановлення ставок та пільг щодо податку на нерухоме майно;

– заходи щодо легалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлі підакцизними товарами;

– заходи щодо збільшення неподаткових доходів, зокрема щодо ефективного використання майна, яке є у власності громади, та розширення переліку надання адміністративних послуг на території громади.

Література

1. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування станом на 10 листопада 2018 р. URL: <https://storage.decentralization.gov.ua/uploads/library/file/333/10.11.2018.pdf>
2. Oates W. E. Fiscal Federalism. New York: Harcourt Brace Jovanovich Inc., 1972. 256 p.
3. Buchanan J. M., Musgrave R. A. Public finance and public choice: Two contrasting visions of the state. Cambridge: MIT Press, 1999. 272 p. doi: <http://doi.org/10.7551/mitpress/5688.001.0001>
4. Bahl R. Implementation Rules for Fiscal Decentralization. 1999. 23 p. URL: <http://siteresources.worldbank.org/INTDSRE/Resources/3p.pdf>
5. Циммерманн Х. Муниципальные финансы: учебник; пер. с нем. М.: Дело и Сервис, 2003. 352 с.
6. de Mello L. Local Government Finances: The Link between Intergovernmental Transfers and Net Worth. OECD Economics Department Working Papers. No. 581. Paris: OECD Publishing, 2007. doi: <http://doi.org/10.1787/18151973>
7. Василик О. Д. Про фінансову незалежність органів місцевого і регіонального самоврядування // Актуальні проблеми управління територіями в Україні: матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 26–27 лист. 1992 р.). Київ, 1993. С. 120–122.
8. Ткачук І. Г. Економічна самостійність регіону: монографія. Київ: Наукова думка, 1994. 227 с.
9. Місцеві фінанси: підручник / за ред. Кириленко О. П. 2-е вид., доповн. і перероб. Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2015. 448 с.
10. Кириленко О. П. Фінансова незалежність місцевого самоврядування // Фінанси України. 2001. № 1. С. 34–39.
11. Kent E., Kai K., Smoke P. J. The Political Economy of Decentralization Reforms: Implications for Aid Effectiveness. Directions in Development. Public sector governance. Washington: World Bank, 2011. 92 p. URL: <http://siteresources.worldbank.org/EXTDSRE/Resources/DecentralizationReforms.pdf>
12. Аналітична доповідь до щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2018 році». URL: <http://www.niss.gov.ua/doslidzhennya/naukovi-vidannya/poslannya-prezidenta-ukraini/analitichna-dopovid-do-schorichnogo>
13. Almy R. Valuation and Assessment of Immovable Property. OECD Working Papers on Fiscal Federalism. No. 19. OECD. 2014. doi: <http://doi.org/10.1787/5jz5pzvr28hk-en>
14. Pure alcohol consumption, litres per capita, age 15+. European Health Information Gateway. 2018. URL: https://gateway.euro.who.int/en/indicators/hfa_426-3050-pure-alcohol-consumption-litres-per-capita-age-15plus/
15. Percent of regular daily smokers in the population, age 15+. European Health Information Gateway. 2018. URL: https://gateway.euro.who.int/en/indicators/hfa_421-3010-of-regular-daily-smokers-in-the-population-age-15plus/